

Юлія Труфанова,
кандидат юридичних наук, доцент кафедри
цивільного права і процесу
Західноукраїнського національного
університету
ORCID <https://orcid.org/0000-0003-4310-3061>

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ОСІБ, ЯКІ ПОСТРАЖДАЛИ ВІД ПОШКОДЖЕННЯ ТА ЗНИЩЕННЯ МАЙНА ВНАСЛІДОК ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Стаття спрямована на виявлення специфіки правового захисту постраждалих від пошкодження та руйнування майна в результаті збройної агресії проти України шляхом аналізу відповідного законодавства. Обґрунтовано актуальність проблеми захисту права власності в умовах війни, проаналізовано основні законодавчі положення та визначено серед них ті, що регламентують правовий механізм охорони майнових прав у період воєнного стану. Проаналізовано ключові нормативно-правові та законодавчі акти, що регулюють дане питання, а також міжнародні правові норми; розглянуто особливості правового регулювання права власності та досліджено механізми його охорони і захисту в умовах дії воєнного стану.

Досліджено, існуючі обмеження права власності які можуть застосовуватися згідно з чинним законодавством, а також способи відновлення та захисту порушених майнових прав та особливості відшкодування збитків фізичним особам унаслідок військової агресії. Метою статті виступає аналіз правових засобів регулювання відшкодування шкоди, завданої агресією проти України, з урахуванням сучасних підходів до захисту прав фізичних осіб. У результаті проведеного дослідження встановлено, що існує потреба у реформуванні національного законодавства України з метою підвищення ефективності правового регулювання процедур відшкодування шкоди та вдосконалення нормативної бази.

Ключові слова: захист прав, правове регулювання, права людини, воєнний стан, агресія, право власності, відшкодування шкоди, компенсація, фізична особа, житло, відповідальність.

Trufanova Yu.

Legal mechanisms for protecting persons who have suffered damage and destruction of property as a result of armed aggression against Ukraine

The article aims to identify the specifics of legal protection for victims of damage and destruction of property as a result of armed aggression against Ukraine by analyzing the relevant legislation. The relevance of the problem of protecting property rights in wartime is substantiated, the main legislative provisions are analyzed, and those that regulate the legal mechanism for protecting property rights during martial law are identified. Key regulatory and legislative acts governing this issue, as well as international legal norms, are analyzed; the peculiarities of legal regulation of property rights are considered, and mechanisms for its protection and defense in conditions of martial law are examined.

The existing restrictions on property rights that may be applied in accordance with current legislation are examined, as well as the methods of restoring and protecting violated property rights and the peculiarities of compensating individuals for losses resulting from military aggression. The purpose of the article is to analyze the legal means of regulating compensation for damage caused by aggression against Ukraine, taking into account modern approaches to the protection of the rights of individuals. As a result of the study, it was established that there is a need to reform the national legislation of Ukraine in order to improve the effectiveness of legal regulation of damage compensation procedures and improve the regulatory framework.

Keywords: protection of rights, legal regulation, human rights, martial law, aggression, property rights, compensation for damage, compensation, natural person, housing, liability.

Постановка проблеми. Досліджувана проблема акцентує увагу на необхідності створення та впровадження ефективних механізмів компенсації й відновлення порушених прав у площині державного регулювання та міжнародно-правових механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання захисту прав осіб, чиє майно було пошкоджене або знищене під час збройного конфлікту, висвітлювалися у працях таких сучасних науковців і правників, як О. Гончарук, О. Валендюк, А. Анісімова, Г. Самойленко, Н. Філатова-Білоус, Н. Троцюк, Д. Спесівцев, С. Ярош та інші. Незважаючи на наукові дослідження та законодавчі новації щодо компенсації збитків від

© Юлія Труфанова, 2025

пошкодження та знищення нерухомого майна під час бойових дій, на сьогодні залишаються не вирішені проблемні питання.

Мета статті. Метою статті є визначення правових механізмів відшкодування шкоди, спричиненої агресією проти України, на підставі аналізу відповідних діючих нормативно-правових актів у цій сфері та з урахуванням сучасних інструментів захисту і відновлення прав фізичних осіб.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право приватної власності є однією з фундаментальних конституційних гарантій, закріплених у статті 41 Конституції України, яка забезпечує кожному можливість володіти, користуватися та розпоряджатися своїм майном. Воєнний конфлікт на території України призвів до масового порушення цього права, зокрема через руйнування та пошкодження житла, іншої нерухомості та рухомого майна громадян [1]. Відповідно до статті 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, закріплює право кожної фізичної та юридичної особи на мирне володіння своїм майном. Позбавлення цього права можливе лише за умов, визначених законом, та в інтересах суспільства. Українське законодавство, розвиваючи положення Конвенції, встановлює власні механізми забезпечення реалізації цього права та процедур компенсації у випадках його порушення. [5]. Таким чином, масові руйнування житла та майна громадян унаслідок збройної агресії порушують як національні, так і міжнародно-правові стандарти захисту права власності.

В межах реалізації конституційного обов'язку щодо утвердження та забезпечення прав і свобод людини держава зобов'язана реагувати на виклики, пов'язані із завданням шкоди особам унаслідок протиправних посягань, що спричинили матеріальні та немайнові (моральні) втрати. Таким чином особливою значення набуває потреба у формуванні ефективних правових і організаційних механізмів відшкодування шкоди, заподіяної знищенням чи пошкодженням об'єктів нерухомого майна, насамперед житлових об'єктів, унаслідок воєнних дій, спричинених збройною агресією РФ проти України [3].

Одним із центральних питань, що постійно обговорюється в українському правничому середовищі, є пошук джерел та шляхів відшкодування шкоди. Завданням є напрацювання механізмів, що гарантуватимуть використання ресурсів держави-агресора для відбудови нашої держави. Дотепер відсутній остаточно сформований механізм правової оцінки дій держави-агресора та її представників, так само як і належно визначені ефективні способи відшкодування завданих збитків.

З огляду на зміст положень Закону України «від 23.02.2023 №2923-IX [6], варто підкреслити, що його правове регулювання охоплює певне коло суб'єктів та об'єктів.

На підставі положень статті 1 цього Закону можна виділити окремі об'єкти нерухомого майна, які характеризуються наступними ознаками:

- розташовані на території України;
- зруйновані або пошкоджені внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених воєнними діями Російської Федерації проти України;
- можуть або не можуть підлягати відновленню шляхом поточного чи капітального ремонту, реконструкції або реставрації;
- є об'єктами житлової нерухомості, як завершеними, так і незавершеними в будівництві, включно з частками спільного майна багатоквартирного будинку, відмінними від земельної ділянки.

Відповідно до статті 2 Закону право отримання компенсації за шкоду, завдану пошкодженням або знищенням нерухомого майна, належить визначеним законодавством особам: фізичні особи – громадяни України, які є власниками таких об'єктів, а також замовники або інвестори будівництва та їх спадкоємці; суб'єкти, що мають право на управління багатоквартирними будинками: об'єднання співвласників, управителі, житлово-будівельні кооперативи, а також уповноважені співвласниками особи.

Нормативне регулювання також передбачає встановлення категорій осіб, які не мають права на отримання компенсації за знищене чи пошкоджене нерухоме майно. До цієї групи належать особи, до яких застосовано санкції відповідно до Закону України «Про санкції», а також громадяни, які мають судимість за злочини проти основ національної безпеки України. Крім того, право на компенсацію не поширюється на спадкоємців майна, яке належало спадкодавцям, що відносяться до зазначених категорій [7].

Поділяємо думку вченого О. Юніна щодо того, що закон не визначає механізм отримання компенсації особами, які самостійно розпочали ремонт пошкодженого або відновлення знищеного майна.

Таким чином компенсаційні правовідносини обмежуються об'єктами житлової нерухомості та їхніми власниками або управителями. Така вузька сфера застосування свідчить про пріоритет держави у реалізації соціально-орієнтованої політики щодо забезпечення житлом, що відображає визнання житлової потреби однією з базових потреб людини.

Сучасне законодавство регламентує лише порядок компенсації за зруйновану або пошкоджену житлову нерухомість. Водночас у державі поступово формується система компенсаційних механізмів для від-

шкодування шкоди, завданої війною, одним із прикладів якої є процедура компенсації житлових об'єктів. Відповідно до чинного законодавства, уповноваженим суб'єктом у сфері реалізації компенсаційних правовідносин є Комісія, яка створюється виконавчим органом місцевої ради або відповідною військовою (військово-цивільною) адміністрацією. До компетенції цієї Комісії належить розгляд питань, пов'язаних із наданням компенсації за пошкоджене чи знищене нерухоме майно. Її діяльність здійснюється в межах повноважень, визначених статтею 3 Закону України від 23.02.2023 №2923-IX [6]. Право на звернення до Комісії має особа, яка претендує на отримання компенсації. Заява про надання компенсації за кожний знищений або пошкоджений об'єкт нерухомого майна подається окремо. Слід зауважити, що у випадку, коли знищений об'єкт нерухомого майна перебуває у спільній власності, заява про надання компенсації може бути подана як кожним із співвласників окремо, так і одним із них (ч. 4 ст. 4 Закону) [6]. Механізм подання заяв таким чином може бути визначений як прозорий і зручний для користувачів.

У межах виконання соціально-правового обов'язку з охорони прав постраждалих держава частково покриває витрати, пов'язані з відшкодуванням збитків, шляхом реалізації програми «Відновлення».

Отримання компенсації за пошкоджене житло в межах програми «Відновлення» здійснюється в порядку, що передбачає:

- подання повідомлення про пошкодження через застосунок чи портал «Дія»;
- відкриття спеціального рахунку «Відновлення» в банку-партнері;
- подання заяви про надання допомоги;
- проведення обстеження житла місцевою комісією та визначення розміру компенсації;
- внесення відомостей до Реєстру пошкодженого та зруйнованого майна;
- перерахування коштів на рахунок заявника;
- обов'язкове звітування про їх використання через застосунок «Дія» [4].

Порядок надання компенсації регулює постанова КМУ від 30.03.23 № 600.

Подання заяви про отримання компенсації можливе протягом усього періоду дії воєнного стану, а також упродовж 90 календарних днів після його припинення або скасування. У межах цього правового механізму постраждалі громадяни вже скористалися своїм правом та подали відповідні заявки на отримання компенсації за пошкоджене чи зруйноване житло. Однак наявні механізми компенсації, як правило, не дозволяють забезпечити повне відшкодування завданої шкоди. До того ж, окремі її види (зокрема моральна шкода чи упущена вигода) взагалі не підлягають матеріальній компенсації.

Одним із потенційно ефективних механізмів відшкодування матеріальних збитків, завданих фізичним особам, можуть виступати репарації. Їх сплата можлива як у грошовій формі, так і у вигляді передачі активів чи технологій. Аналіз практики застосування репарацій свідчить, що їх реалізація передбачає визнання державою-правопорушником своєї відповідальності за завдану шкоду. Станом на сьогодні російська федерація не визнає факту власної вини, що унеможливує практичне застосування механізму репарацій на даному етапі [2, с. 326 – 329].

Висновки та пропозиції. У цілому, національне законодавство України потребує подальшої модернізації в частині правового регулювання процедур відшкодування шкоди, завданої унаслідок знищення чи пошкодження об'єктів нерухомості, в зв'язку з чим необхідно продовжити вдосконалення нормативних актів, регулюючих дане питання.

Водночас пошук ефективних шляхів компенсації має здійснюватися так, щоб уникнути конфлікту між різними інституційними механізмами. Для цього необхідний системний підхід та чітко визначені поетапні дії для кожного потерпілого, що забезпечать реальне відшкодування завданої шкоди. Найбільш бажаним для України механізмом компенсації виступає сплата репарацій державою-агресором, що має включати відшкодування як матеріальних втрат, так і немайнової (моральної) шкоди. Водночас на сучасному етапі практична реалізація такого механізму є об'єктивно неможливою.

Список використаних джерел

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. Офіційне видання від 23.07.1996. № 30. Ст. 41 (дата звернення: 15.09.2025).
2. Муратова В. О., Калінюк А. Л. Особливості відшкодування шкоди, завданої майну фізичної особи у результаті військової агресії рф. Ювілейні наукові читання, присвячені пам'яті академіка Володимира Володимировича Копейчикова до 100 річчя з дня народження. *Збірник наукових праць, матеріали конференцій (семінарів, круглих столів). Національна академія внутрішніх справ*. 2023. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02c00442-f892-4734-a18c-729623e1c22f/content> (дата звернення: 16.09.2025).
3. Писарева Е. А. Захист прав постраждалих осіб через пошкодження і знищення їх житла під час збройного конфлікту на території України. *Академічні візії*. 2024. Випуск 38. URL: <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/1695/1575> (дата звернення: 15.09.2025).

4. Програма допомоги від держави для власників житла, пошкодженого або зруйнованого через бойові дії «Відновлення». URL: <https://erecovery.dii.gov.ua/index.html> (дата звернення: 15.09.2025)
5. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 17.09.2025).
6. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України: Закон України від 23 лютого 2023 р. N2923-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> (дата звернення: 17.09.2025).
7. Юнін О. С. Відшкодування шкоди власникам нерухомого майна, знищеного або пошкодженого внаслідок бойових дій: особливості та проблеми правового регулювання. *Актуальні проблеми службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 квіт. 2025 р.).* Дніпро : Дніпров. держ. ун-т внутр. справ, 2025. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14608/1/23.pdf> (дата звернення: 16.09.2025).

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [Information from the Verkhovna Rada of Ukraine]*. Official publication dated July 23, 1996, No. 30, Art. 41 [in Ukrainian].
2. Muratova, V. O. & Kalinyuk, A. L. (2023). Osoblyvosti vidshkoduvannia shkody, zavdanoi mainu fizychnoi osoby u rezultati viiskovoi ahresii rf. Yuvileini naukovy chytannia, prysviacheni pamiaty akademika Volodymyra Volodymyrovycha Kopieichykova do 100 richchia z dnia narodzhennia [Features of compensation for damage caused to the property of an individual as a result of military aggression by the Russian Federation. Jubilee scientific readings dedicated to the memory of Academician Vladimir Vladimirovich Kopeychikov on the 100th anniversary of his birth]. *Zbirnyk naukovykh prats, materialy konferentsii (seminariv, kruhlykh stoliv). Natsionalna akademiia vnutrishnikh sprav - Collection of scientific works, conference materials (seminars, round tables). National Academy of Internal Affairs.* Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/02c00442-f892-4734-a18c-729623e1c22f/content> [in Ukrainian].
3. Pisareva, E. A. (2024). Zakhyst prav postrazhdalych osib cherez poshkodzhennia i znyshchennia yikh zhytla pid chas zbroinoho konfliktu na terytorii Ukrainy [Protection of the rights of persons affected by damage to and destruction of their homes during the armed conflict in Ukraine]. *Akademichni vizii - Academic Visions*, 38. Retrieved from <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/1695/1575> [in Ukrainian].
4. *Prohrama dopomohy vid derzhavy dlia vlasnykiv zhytla, poshkodzhеноho або zruinovanoho cherez boiovi dii «ieVidnovlennia» [State assistance program for owners of homes damaged or destroyed by hostilities, «eVidnovlennia»]*. Retrieved from <https://erecovery.dii.gov.ua/index.html> [in Ukrainian].
5. *Protokol do Konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Protocol to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text [in Ukrainian].
6. *Pro kompensatsiiu za poshkodzhennia ta znyshchennia okremykh katehorii obektiv nerukhomoho maina vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy, ta Derzhavnyi reiestr maina, poshkodzhеноho та znyshchenoho vnaslidok boiovykh dii, terorystychnykh aktiv, dyversii, sprychynenykh zbroinoiu ahresiieiu Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2023 r. N2923-IX. [Compensation for damage and destruction of certain categories of immovable property as a result of hostilities, terrorist acts, sabotage caused by the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, and the State Register of Property Damaged and Destroyed as a Result of Hostilities, Terrorist Acts, Sabotage Caused by the Armed Aggression of the / Russian Federation against Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2923-20#Text> [in Ukrainian].
7. Yunin, O. S. (2025). Vidshkoduvannia shkody vlasnykam nerukhomoho maina, znyshchenoho або poshkodzhеноho vnaslidok boiovykh dii: osoblyvosti та problemy pravovoho rehuliuвання [Compensation for damage to owners of real estate destroyed or damaged as a result of hostilities: features and problems of legal regulation]. *Aktualni problemy sluzhbovo-boiovoi diialnosti syl sektoru bezpeky i oborony Ukrainy: materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf. - Current problems of the service and combat activities of the security and defense forces of Ukraine: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference (Dnipro, April 25, 2025).* Dnipro: Dnipro State University of Internal Affairs. Retrieved from <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14608/1/23.pdf> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 27.09.2025

Стаття прийнята до друку 03.11.2025